

Beyzâvî'nin Mezhebî Görüşlerinin Mâide 6. ve 89. Âyetler Bağlamında Değerlendirilmesi

Huri Çokparlamış

 <https://orcid.org/0009-0001-8659-924X> | ckprlmshuri@gmail.com

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş,
Türkiye

Öz

Kur'ân-ı Kerim, Allah tarafından Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilen ilahi bir mesajdır. Yirmi üç yıllık bir süreçte indirilen âyetler, sahabeler tarafından ezberlenip yazılmıştır. Kur'ân, sonraki nesiller için bir hayat kılavuzu olmuş ve yapılan tefsir çalışmaları da zamanla bir ilim dalı halini almıştır. Bu doğrultuda 13. yüzyılda yaşamış Eş'arî kelâmcısı ve Şâfiî fakihî olarak şöhret bulmuş Nâsîrüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî'nin (öl. 685/1286) Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl isimli eserini, âyetlerin anlaşılmasını esas alan ve medreselerde okutulan önemli bir tefsir olarak zikredebiliriz. Beyzâvî'nin âyetleri tefsir ederken titiz bir çalışma yürütmesi, mezhebinin görüşlerini delillerle savunması, kıraat farklılıklarına ve sahabenin uygulamalarını göz ardı etmemesi, onun oldukça hassas bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu itibarla, biz de bu tebliğimizde onun abdest ve yemin konusundaki görüşlerini Mâide Suresi 6. ve 89. Âyetler bağlamında ele almayı uygun gördük. Nitekim mezheplerin farklılıklarını göstermek açısından abdest, akla gelen ilk örneklerdendir. Aynı zamanda yemin konusu da fikhî mezheplerin görüşlerindeki farklılıkları görmemizi sağlayan önemli bir örnektir. Böylece tebliğimizde, Mâide 6. ve 89. âyetler bağlamında Beyzâvî'nin mezhebî görüşlerini değerlendirmeyi uygun gördük. Çalışmamızın genel amacı, müfessirin ilgili fikhî âyetlere dair yorumlarını ve bu âyetlerdeki özgün bakış açılarını tespit edip, yaklaşımını ortaya koymaktır. Temel amacımız ise, Mezhebî mensubiyetin tefsirde sübjektifliğe yol açıp açmadığını tespit etmektir. Bu bakımdan ahkâm âyetlerine mezhebî yaklaşımların yoruma etkisini müfessirin perspektifinden ortaya koymayı amaçladık. Araştırmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Ahkâm âyetlerine mezhebî yaklaşımların yoruma etkisini müfessirin perspektifinden ortaya koymaya gayret edilmiştir. Konuyu, tasviri (descriptive) bir metotla ele alarak tahlil ve değerlendirmelere yer vermeye çalışılmıştır. Mezhep imamlarının görüşleriyle karşılaştırarak aralarındaki benzerlik veya farklılıklar bütüncül bir bakış açısıyla ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Beyzâvî, Envârü't-Tenzîl, Abdest, Yemin.

Etik Beyan	Bu çalışma, 4. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan "Beyzâvî'nin Mezhebî Görüşlerinin Mâide 6. ve 89. Âyetler Bağlamında Değerlendirilmesi" adlı tebliğin geliştirilmiş hâlidir. Prof. Dr. Zekeriya Pak danışmanlığında 2024 tarihinde hazırladığımız "Beyzâvî ve Neseî Tefsirleri Örneğinde Mâide Sûresindeki Ahkâm Âyetlerine Mezhebi Yaklaşımların Yorumuna Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye, 2024).
Türü	Makale
Geliş Tarihi	03.08.2024
Kabul Tarihi	05.01.2025
Yayın Tarihi	15.01.2025
Kategori	Sanat ve Beşeri Bilimler, Dinî Araştırmalar - İlahiyat
Araştırma Alanı	Tefsir
Konu	Envârü't-Tenzîl
Sempozyum	:
Adı	4. Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu
Web	https://sempozyum.okuokut.org/tsbs/article/view/576
Yer ve Tarih	Çevrim İçi - 26-31 Ağustos 2024
Sponsor	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi; Oku Okut Derneği
Bildiri Oturum Bilgisi	7. Oturum - 27 Ağustos 2024 Tuesday 21:00 - 22:10
Telif Hakkı	© 2025 Huri Çokparlamış. Yazar telif hakkını elinde tutarak yayımcıya uygun lisans ile yayım izni vermiştir.
Lisans	
Yayımcı	Oku Okut Yayınları
Kaynak Gösterimi	Çokparlamış, Huri. "Beyzâvî'nin Mezhebî Görüşlerinin Mâide 6. ve 89. Âyetler Bağlamında Değerlendirilmesi". <i>TSBS Bildiriler Dergisi</i> 4 (2025), 61-72. https://doi.org/10.55709/tsbsdergisi.576

An Evaluation of al-Bayzâwî's Sectarian Views with Respect to the Verses 6 and 89 of Surah al-Mâ'idah

Huri Çokparlamış

 <https://orcid.org/0009-0001-8659-924X> | ckprlmshuri@gmail.com

Master's Student, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş, Türkiye

Abstract

The Holy Qur'ân is a divine message from Allah, revealed to Prophet Muhammad in Arabic by Gabriel. Revealed in twenty-three years, the verses were memorized and written down by the Companions. The Qur'ân functioned as a guide for life for later generations, and the exegesis studies became a branch of science over time. In this regard, one can mention the work entitled *Anwâr al-Tanzil and Esrâr al-Ta'wîl*, by Nâsir al-Dîn Abû Saïd 'Abdullâh b. 'Umar b. Muhammad al-Bayzâwî (d. 685/1286), who lived in the 13th century and became famous as an Ash'arite theologian and Shâfi'i jurist. This work focuses on the understanding of verses and can be cited as a major work of exegesis taught in madrasas. Al-Bayzâwî conducted a meticulous study while interpreting the verses as he defended the views of his sect by providing evidence and took into account not only the practices of the Companions but also variations in qirâ'ât. This indicates that he had a very sensitive attitude towards his work. In this respect, this paper discusses his views on ablution and oath with respect to the sixth and 89th Verses of Surah al-Mâ'idah. It should be noted that ablution is a major example that comes to mind with respect to revealing the differences among different sects. At the same time, the notion of oath is also a critical example that allows us to see the differences among the views of the jurisprudential sects. Thus, this paper evaluates al-Bayzâwî's sectarian views based on the verses mentioned above. The overall aim of this study is to investigate the commentator's commentaries on the relevant jurisprudential verses and his unique perspectives on these verses to reveal his approach. The main purpose of the study is to determine whether sectarian affiliation leads to subjectivity in exegesis. In this respect, this study aims to reveal the impact of sectarian approaches on the interpretation of the verses from the perspective of the commentator. A qualitative research method was used in this study. An effort was made to reveal the impact of sectarian approaches to the interpretation of the verses from the perspective of the commentator. This study conducted analyses and offered evaluations by addressing the issue using a descriptive method. By comparing the views of the imâms of each sect, the similarities or differences among them were discussed from a holistic perspective.

Keywords

Tafsir, Bayzâwî, Anwâr al-Ṭâzîl, Ablution, Oath.

Ethical Statement	This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “An Evaluation of al-Bayzāwī’s Sectarian Views with Respect to the Verses 6 and 89 of Surah al-Mā’idah” at the 4th Turkish Symposium of Social Science. This study is based on the author’s master’s thesis titled ‘<i>The Effect of Sectarian Approaches to the Interpretation of Ahkam Verses in Mā’idah Sūrah in the Example of Beyzāwī and Nafsi Tafsirs</i>’, which was written under the supervision of Prof. Dr. Zekeriya Pak in 2024 (Master’s Degree, Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Kahramanmaraş, Türkiye, 2024).
Type	Article
Received	2024-08-03
Accepted	2025-01-05
Published	2025-01-15
Category	Art & Humanities, Religion & Theology
Research Area	Tafsir
Subject	Anwār al-Ṭāzīl
Conference	:
Title	4th Turkish Symposium of Social Sciences
Web	https://sempozyum.okuokut.org/tsbs/article/view/576
Location & Date	Online - August 26-31, 2024
Sponsor	Ankara Yıldırım Beyazıt University; Oku Okut Association
Proceeding Session	Session 7 - August 27, 2024, Tuesday 21:00 - 22:10
Copyright	© 2025 Huri Çokparlamış. The author retains the copyright and provides the publisher with a proper license to publish.
License	
Publisher	Oku Okut Press
Citation	Çokparlamış, Huri. “An Evaluation of al-Bayzāwī’s Sectarian Views with Respect to the Verses 6 and 89 of Surah al-Mā’idah”. <i>TSBS Proceedings Journal</i> 4 (2025), 61-72. https://doi.org/10.55709/tsbsdergisi.576

Giriş

Nüzulünden itibaren Kur'ân'ı Kerim'i ilk tefsir eden Hz. Peygamber'dir. O'ndan sonra sahâbe, tâbiîn, tebeu't- tâbiîn ve sonraki âlimlerdir. Tefsir daha sonra ilim haline gelmiş, bu ilim sahâbî ve tâbiîn âlimleri ile sonraki âlimler arasında yayılmış olup, bir toplumdan başka toplumlara da aktarılmıştır. Böylece farklı ve büyük tefsir külliyatı oluşmuştur. ¹ İlk dönemlerde ortaya çıkan tefsirler; Peygamberimizden, sahâbeden ve tâbiînden aktarılan rivâyetler şeklinde olup; rivâyet tefsiri adını almıştır. Rivâyet tefsirlerinde yer yer dirâyetle beraber rivâyet tefsiri daha ağırlıklıdır. Sonraki dönemlerde dirâyet ilminin gelişmesiyle birlikte dirâyet tefsirleri de ortaya çıkmıştır. Dirâyet tefsirlerinde rivâyetler kullanılmakla beraber dirâyet tefsiri yoğunluktadır. ² Çalışmamızda ele alacağımız tefsir de Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) eseri olup dirâyet tefsirlerdendir.

Müfessirler doğal olarak ahkâm âyetlerini tefsir ederlerken Mezhebî taassuptan uzak kalamamışlardır. ³ Bu itibarla çalışmamızda, Mâide Suresi 6. ve 89. Âyetler bağlamında Beyzâvî'nin mezhebî görüşlerinin değerlendirmesi, tercihleri ve gerekçelerini ortaya koymaya çalışacağız. Müfessirimizin âyetleri tefsir ederken kendi mezhebinin dışında diğer mezheplerin görüşlerini tercih edip etmediğini araştıracağız.

Konumuza geçmeden önce Beyzâvî'yi tanıtmak amacıyla kısaca bahsetmeliyiz. İsmi Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Ali el-Beyzâvî (ö. 685/1286) olup doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yaklaşık 100 yıl yaşadığına dair bir rivâyet mevcuttur. ⁴ Bu rivâyet kabul edilecek olursa doğumu yaklaşık hicrî 585 yılına tekabül etmektedir. Ebu'l-Hayr, Nasiruddin ve Kadî'l-Kudat lakapları ile anılır. Fıkıh alanında Şâfiî Mezhebine mensuptur. ⁵ Beyzâvî, günümüz İran sınırları içerisinde bulunan Fars eyaletinde Şiraz'a yakın bir konumdaki Beyza kentindendir. Hicri VII. asırda doğmuş ve hicri 685 senesinde Tebriz şehrinde vefat etmiştir. ⁶

Beyzâvî, takva ve zühd sahibi bir âlim olmanın yanı sıra fıkıh, tefsir, usul gibi birçok ilme vâkıf bir şahsiyettir. ⁷ Eserlerinden birkaçını zikredecek olursak; Kelam alanında Tavâliü'l-Envâr fî Usûli'd-Dîn, Mantık alanında Misbâhu'l-Ervâh, Hadis alanında Tuh-

¹ Zekeriya Pak, *Allah-İnsan İletişimi* (Ankara: İlâhiyât, 2005), 74-76; Turhan Yoldaş, *Zemahşerî, Beydavî ve Nesefî Tefsirlerinde Fikhî Âyetlere Yaklaşımların Mukayesesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, 2021), 1; Abdulhamit Birişik, "Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/282.

² Birişik, "Tefsir", 40/284.

³ Yoldaş, *Zemahşerî, Beydavî ve Nesefî Tefsirlerinde Fikhî Âyetlere Yaklaşımların Mukayesesi*, 2.

⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/100.

⁵ Muhammed Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.), 1/211.

⁶ Şihâbuddin Yakut el-Hamevi, *Mu'cemü'l-buldan* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 3/163; Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, 1/211; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm: kâmus terâcim li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-müsta'ribin ve'l-müsteşrikin* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâ'în, 2002), 4/110-111; Celaledin es-Suyuti, *Buğ-yetu'l-vuât fî tabakatî'l luğeviyin ve'n-nuhâr*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadi İbrahim (el-Mektebetü'l-Asriyye: Beyrut, ts.), 3/50.

⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirin* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2008), 2/528; Muhammed b. Ali Dâvûdî, *Tabakatü'l-müfessirin* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 2/1/248.

fetu'l-Ebrâr, Tefsir alanında ise Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl isimli çalışmaları sayabiliriz.

Beyzâvî, kelimada Ehl-i Sünnet mezheplerinden Eş'ârî Mezhebine mensuptur. Tefsirinde Ehl-i Sünnetin görüşlerini savunmuş, Mu'tezile ve diğer mezheplerin görüşlerini delilleriyle reddetme çabası içinde olmuştur.⁸ Beyzâvî, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl adlı tefsirinde fikhî âyetleri yorumlarken genellikle âyetin neden bu mezhebe delil olduğunu açıklamaya özen göstermiştir.⁹ Bazen de Ehl-i sünnet mezheplerinin her birisinin o âyetten çıkardığı hükmü, herhangi bir mezhebe meyletmeden zikretmiştir. Bu durum, onun katı bir mezhep taassubu içinde olmadığını göstermektedir.¹⁰ Bu bakımdan onun tutumu önem arz etmektedir.

Çalışmamızda Beyzâvî'nin Şâfiî mezhebine müntesip olması ve âyetleri yorumlarken de mezhebiden bağımsız kalamaması durumunu ortaya koymayı hedefliyoruz. Bu nedenle hipotezimizi desteklemek amacıyla Beyzâvî'nin fikhî tüm görüşlerini ele almak çalışmamızın kapsamını fazlasıyla genişleteceği endişesiyle sınırlandırarak; sadece Mâide 6. ve 89. âyetler bağlamında ele almayı yeterli görmekteyiz. Bu açıdan çalışmamızda mezheplerin görüş ayrılığı içerisinde olduğu abdest ve yemin hakkındaki hükümleri zikretmeyi uygun gördük. Şimdi müellifimizin abdest ve yemin konusundaki yaklaşımını ele alalım.

1. Abdest ile İlgili Ahkâm Âyeti

Mâide Sûresi'nin 6. âyetinde abdest, gusül ve teyemmümle ilgili hükümler ifade edilmiştir. Âyette şöyle belirtilmiştir:

“يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُنِيعَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve - başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”¹¹

Beyzâvî âyetteki “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ” ifadesini “namaza kalkmak istediğiniz zaman” olarak belirtir. Ona göre, eylemi isteme ondan doğan fiille ifade edilmiştir. Bu durumda ibadet etmek isteyen kimse koşturmalıdır hatta fiil iradedden hâli kalmamalıdır. Yahut “namaza niyet ettiğiniz zaman” demektir. Çünkü bir şeye yönelmek ve onu yapmaya kalkmak, onu kastetmektir. Âyetin zâhiri, her namaza kalkana

⁸ Nasiruddin Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman (Beyrut: Dâru ihyâi'l-türâsi'l-arabiyyi, 2015), 96; İsmail Cerrahoğlu, “Kâdî Beydâvî ve Tefsiri”, *Diyanet İlmî Dergi* 19/1 (1983), 11.

⁹ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirân*, 1/212.

¹⁰ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 278.

¹¹ el-Mâide 5/6.

abdesti vacip kılmaktadır. Hâlbuki icmâ öyle değildir. Hz. Peygamberin Mekke fethinde bir abdest ile beş vakit namaz kılması, bu emrin tek bir abdest ile tek bir namazın kılınmasının mukayyed olmadığına delildir. Ayrıca Beyzâvî, her namaz için ayrı abdestin gerekip daha sonra nesh edildiği görüşünü zayıf bulur.¹²

Beyzâvî “فَاعْبُدُوا وَاِيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ” ifadesinde “إِلَى” harfi cerrinin iki ayrı anlama geldiğini zikreder. “Nihâyet” veya “beraberlik” anlamlarından, cumhurun tercih etmiş olduğu “nihâyet” anlamını benimseyerek; abdest alırken ellerin dirseklerle birlikte yıkanmasının daha ihtiyatlı olduğunu savunur.¹³

Beyzâvî “وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ” buradaki “ب” harfi cerrinden kaynaklanan diğer bir ihtilafta değinir. Bir görüşe göre “ب” harfi zaid olarak “ba’z” manasında gelmiştir. Bu durumda başın bir kısmı mesh edilmelidir. Beyzâvî bu hususta mezheplerin görüşlerini sıralamıştır. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) “buna göre başın dörtte biridir” demiştir. Diğer görüşe göre ise, “ب” harfi “ilsak” manasına gelmekte olup, bu durumda âyetteki emir “meshi başlarınıza yapıştırın” olmaktadır. Bu da tam kaplamayı gerektirmemektedir. Şâfiî (ö. 204/820), kesini (yakîni) alarak en az mesh denecek miktarı yeterli görmüştür. İmam Mâlik (ö. 179/795) ise ihtiyatlı davranarak hepsini mesh etmiştir. Beyzâvî, bu ihtilafta mezhebine muvafık olarak Şâfiî’nin görüşünü savunmaktadır.¹⁴

Ellerin dirseklerle beraber yıkanması gerektiği hususunda ihtiyatlı olmak gerektiğini savunan Beyzâvî, başın mesh edilmesi hususunda aynı ihtiyatı gözetmemiş olması dikkat çekmektedir. Şu hâlde Beyzâvî, Şâfiî mezhebine müntesip olması ön plana çıkmış olsa gerek, başın tamamını kaplamak olan Mâlikîlerin benimsediği ihtiyatlı görüşü terk etmiştir. Bu da Beydâvî’nin ahkâm âyetine yaklaşımındaki mezhebî yorumunu göstermektedir.¹⁵

Beyzâvî, Şâfiî mezhebinin ayakların yıkanmasının farz olduğu görüşünü sünnet, ashabın tatbikatı, imamların okuyuşu vb. delillerle savunmuştur. Hem Beyzâvî hem Nesefî “وَأَرْجُلُكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ” topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayıp ifadesinin okunuş vecihleri üzerindeki ihtilafları da belirtmişlerdir. “وَأَرْجُلُكُمْ” kelimesindeki “ل” harfi bazı kıraatlara göre fetha ile, bazılarına göre ise kesra ile okunmuştur. Bu durumda iki farklı mana ortaya çıkmaktadır. Fetha okuyuşa göre anlam “Yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın ve başlarınızı da meshedin” olmaktadır. Bu durumda ayaklar topuklara kadar yıkanır. “ل” harfinin harekesini kesra ile okundığında ise mana, “Yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı ve başlarınızı da meshedin” olmaktadır. Bu durumda da ayaklar mesh edilmelidir.¹⁶ Nesefî’ye göre ise; ayaklara meshedilmesi şeklindeki anlayışın ayakları yıkarken fazla su kullanmayı engellemek ve israfı önlemek içindir. Ayakları yıkarken tıpkı başın mesh edilmesi gibi az su kullanılması gerekliliğini ifade etmiştir. Nesefî, burada ayak-

¹² Nâşiru’d-dîn Beydâvî, *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, thk. Nâşiruddîn es-Şîrâzî Ee-Beydâvî - Muhammed ‘Abdur-Rahmân el-El-Mar‘aşlî (Beyrut: Dâru İhya’ et-Turâş el-‘Arabî, 1418), 2/116.

¹³ Beydâvî, *Tefsîr*, 2/116.

¹⁴ Beydâvî, *Tefsîr*, 2/117.

¹⁵ Beydâvî, *Tefsîr*, 2/117.

¹⁶ Ebû’l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, ed. Yusuf Ali Bedyevi (Beyrut, 1998), 1/430.

ların meshedilmesi görüşünü terk ederek; şeriat açısından yıkanması gerektiğini savunmaktadır.¹⁷ Buna göre Beyzâvî, yaygın sünnet, ashabin tatbikatı, imamların çoğunluğun görüşü ve meshin sınırlanması-yıkamanın sınırlandırılmamış olması, hepsi bir arada bütüncül olarak değerlendirildiğinde ayakların yıkanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.¹⁸

Hanefîlerde abdest alırken fiiller arasında tertip -öncelik hususu- sünnet iken; Şâfiîler abdestin farzları arasında saymışlardır. Bu bakımdan Beyzâvî, yıkanan uzuvlar zikredilirken *وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ* lafzının araya girmesini abdest alırken tertibe riâyet etmenin vacip olduğuna dair bir işaret olduğunu söylemektedir.¹⁹

Atıf edatı olan (Vav)'ın müşterek (birkaç anlamlı) oluşundan dolayı tertip konusu tartışılmaktadır. Çünkü bu edat ile sıralı, sırasız şeyler birbirlerine bağlanır. Arap dilini araştıranlar bunu açıkça görmektedirler. Bunun içindir ki “Nahv” (Arap grameri) bilginleri bu konuda ikiye ayrılmış; Basralılar: “‘Vav’dan ne maiyyet (hükümde beraberlik), ne de tertib (sıra) anlaşılmaz, ‘Vav’dân ancak cemi’ (hükümünde ortaklık) anlaşılır” demişlerdir. Kûfeliler de: “Tertib ve sırayı bildirir” demişlerdir. Bunun için, abdest âyetindeki “vav”dan sıra anlaşılır diyenler, tertibin vacib olduğu, anlaşılmaz diyenler de vacib olmadığı görüşünde bulunmuşlardır. Bu halde Beyzâvî’nin vav’dan “tertip” anladığını görmekteyiz. Zira Beyzâvî Şâfiî âlimler gibi abdest alırken tertibi vacip kabul etmiştir. Bu ise, onların Kûfe ekolüne yakınlıklarını göstermektedir.

2. Yemin ve Kefâreti ile İlgili Ahkâm Âyeti

Mâide suresinin 89. âyetinde yemin ve yemin kefâreti ilgili hükümler ifade edilmiştir. Âyetle şöyle belirtilmiştir:

“لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّعْنَةِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْفُ ثَمَرٍ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”

“Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin kefâreti, ailenize yedirdiğinizin orta hâllisinden on yoksulu doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bu imkânı) bulamazsa, onun kefâreti üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin kefâreti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah, size âyetlerini işte böyle açıklıyor ki şükredesiniz.”²⁰

Burada da Beyzâvî’nin mezhebinin görüşlerine bağlı kalarak bu âyeti tefsir ettiğini görmekteyiz. Yeminin tanımı, çeşitleri, kefâreti, gibi hususlar mezhepler arasında ihtilaf edilen önemli konulardandır. Şimdi bu ihtilaf noktalarını ifade edelim.

Yemin lügatte kuvvet, güç demektir. İstilahta ise üzerine Allah’ı anmak yahut Allah ile bağlamak suretiyle sözün iki tarafından birini desteklemektir.²¹ Yemîn-i lağv,

¹⁷ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 1/430.

¹⁸ en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 1/430.

¹⁹ Beydâvî, *Tefsir*, 2/117.

²⁰ el-Mâide 5/89.

²¹ Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta’rîfât* (Beyrut -Lübnân: Dâru’l Kütübîl İlmiyye, 1983), 259; Ebû’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Ğâmûsü’l-muḥîṭ ve’l-ḳabesü’l-vaṣîṭ el-câmî*

yemîn-i gamûs ve yemîn-i mün'akide olarak üç kısımda ele alınmaktadır. İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe, “yemîn-i lağv; doğru olduğuna inanılan bir şey hakkında ‘vallahı bu böyledir’ şeklinde olup, daha sonra yarıldığını anlayan kimsenin yapmış olduğu yemin” olarak tarif etmişlerdir. İmam Şâfiî ise “bir kimsenin konuşmaları arasında evet vallah, hayır vallah gibi dilin alışkanlığı üzere yemin kastı olmaksızın yapılan yemindir” diye tarif etmektedir.²² Bütün mezhepler yemîn-i lağv yapan kimseye yemini bozması durumunda kefâret gerekmediği hususunda görüş birliği içinde olmuşlardır. Ancak ihtilaf, yemîn-i gamûs'un kefâret gerekip gerekmediği hususunda olmuştur. Yemîn-i gamûs'un Hanefilere göre “herhangi bir kimsenin geçmişe ilişkin yalan olarak yaptığı yemin” olup kefâret gerektirmemektedir.²³ Şâfiîlere göre ise yemîn-i gamûs'un; “geçmişe ilişkin yalan olarak yaptığı yemin” olup yeminin bozulması durumunda kefâret gerekli olmaktadır. İmam Şâfiî geleceğe ait olan yeminlerin bozulması durumunda nasıl kefâret gerekliyse geçmişe dair olanlara da kefâret gerekir demiştir.²⁴

Beyzâvî *لَا يُؤْخَذُكُمْ اللَّهُ بِالَّذِي نَبَأْتُمْ فِي أَيَمَانِكُمْ* âyetini, yemîn-i lağv ağızdan kasıtsız olarak çıkan şey diye tefsir etmiştir. Bu konuda İmam Şâfiî de Ebû Hanîfe de aynı görüştedir. Sorumluluk gerektirmez.²⁵ Hanefilerden Nesefî de yemîn-i lağvı hüküm terettüb etmeyen, ceza gerektirmeyen, ağızdan öylesine çıkan söz olarak ifade etmiştir. Görüldüğü üzere Şâfiîler ve Hanefiler yemîn-i lağv konusunda müttefiktirler.²⁶

Gelecek bir zamana atfen yapmaya yahut yapmamaya dair yapılan yemin ise, yemîn-i mün'akittir.²⁷ *وَلَكِنْ يُؤْخَذُكُمْ بِمَا عَذَّبْتُمْ الْأَيْمَانَ* ifadesinden kastolunan, bilerek ve sağlam niyetle yapılan yeminler bozulduğunda sorumluluk ortaya çıkmaktadır. Burada Şâfiîler ve Hanefiler yeminin bozulma sı durumunda kefâret gerektiğini ifade ederler. Buna ilaveten Şâfiîler daha yemin bozulmadan kefâret ödeyen kimsenin yeminini bozabileceğini belirtirler.²⁸ Beyzâvî, Şâfiî mezhebinin görüşünü esas alarak kefâretini ödeyen kimsenin daha sonra yeminini bozması durumunda yeniden kefâret gerekmeceğini ifade eder.²⁹

Hanefilere göre ise kişinin yeminini bozmadan kefâret ödemesi yemin kefâretini düşürmez. Yani bir kimse yemin ettiği bir hususta önce kefâretini vereyim sonra bozayım diyemez. Böyle bir şey yaparsa yeminini bozduktan sonra tekrar kefâret gerekir.

Kefâret ise ödenmesi durumunda günahların silinmesine sebep olan şeydir.³⁰ Âyette yeminini bozan kimsenin ödemesi gereken kefâret sıralanmıştır. İlk sırada, orta hâllisinden on yoksulu doyurmak, ikinci olarak onları giydirmek, üçüncü sırada ise köle

limâ zehebe min luğati'l-'Arab şemâ'ât, thk. Muhammed Naim el-Arkusi (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005), 1241; Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî (Beyrut: Daru'l-Kalem, 1412), 894.

²² İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (Kahire: Dar'ul-Hadîs, 2004), 2/171.

²³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâleti Nâşirûn, 2013), 2/171.

²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, 2/172.

²⁵ Beydâvî, *Tefsir*, 2/141.

²⁶ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, 1/471.

²⁷ Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, 259.

²⁸ İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/182.

²⁹ Beydâvî, *Tefsir*, 2/141.

³⁰ el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, 717.

azat etmek zikredilmiştir. Son olarak ise bu üç durumdan birini yerine getirmeye güç yetiremeyen kimsenin üç gün oruç tutması istenmektedir. Hanefiler ve Şâfiîler ilk üç durum arasında muhayyerlik olduğu hususunda hem fikirdirler.³¹ Ayırtıkları noktalar; yoksula verilecek gıda miktarı, azad edilecek kölenin gayri müslim olup olmaması hususudur. Diğer bir nokta ise oruç ile kefâretini ödemek isteyen kimsenin tutması gereken üç (3) adet orucu peş peşe tutup tutmayacağı meselesidir.³² Giydirilecek kıyafet miktarı, hususunda Şâfiîler ve Hanefiler avreti öğretecek miktardaki kumaşı yeterli gö-rerek, aynı kanaattedirler.³³

On yoksulu doyurmak konusunda Şâfiîler, her yoksula 1 avuç buğday vermeyi yeterli bulmuşlardır. Bir avuç ile 1 müdd'ü (675gr) kastetmişlerdir. İmam Şâfiî verilecek gıdanın 10 kişiden az olmaması gerektiğini savunur. Ayrıca İmam Mâlik ve İmam Şâfiî yoksulun hür ve müslüman olmasını şartını koşar. Ebû Hanîfe ise bir kişiye on (10) gün yemek vermeyi caiz görür. Yoksulun Müslüman ve hür olmasını şart koşmaz. Hanefiler yoksula verilecek gıda arpa ve hurma ise; 1 sa' (2751 gr), buğday ise; yarım sa', vermeyi tercih etmişlerdir. İmam Ebû Hanife, buğday yahut hurma veremeyen kimsenin yoksullara bir gün öğle ve akşam yemeğini vermesini uygun görmektedir.³⁴

Beyzâvî verilecek gıda konusunda, tafsilata girmeden Şâfiîlerin görüşü olan bir müdd buğday vermeyi kefâret olarak yeterli görmektedir.³⁵ Köle azat etme konusunda ise İmam Şâfiî kölenin Müslümanlardan olması gerektiğini savunur.³⁶ Beyzâvî de aynı görüşü zikreder. Ebû Hanîfe ise kölenin Müslüman olmasını şart koşmaz.³⁷

Kefâret olarak tutulacak olan orucun üç gün olup peş peşe olması Mâlikî ve Şâfiîlere göre şart değildir. Peş peşe tutulması ise müstehaptır.³⁸ Beyzâvî, Şâfiîlerin görüşünü kabul ederek Hanefileri eleştirmiştir. Çünkü Hanefilere göre oruç tutmanın üç gün peş peşe olması “ثلاثة ايام متتابعات” kıraatine dayanmaktadır. Beyzâvî bu kıraatin şaz olması ve sünnette de rivâyet edilmemesi sebebiyle delil olamayacağını söylemektedir.³⁹

Sonuç

Kur'an'ın araştırılması ve anlaşılmasına dair merak, nüzul dönemine kadar gerilere götürülebilmektedir. Sahâbî anlamadığı bir âyeti ya da herhangi bir konuyu bizzat Hz. Peygambere sorarak açıklamasını istemiştir. Peygamber de onlara açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonraları İslami ilimlerin teşekkül etmesiyle Kur'an'ın anlaşılmasını temel gaye edinen tefsir ilmi ortaya çıkmıştır. Böylece farklı ve büyük tefsir külliyatı oluşmuştur. Müfessirler âyetleri tefsir ederlerken genelde iki metod üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bunlardan rivâyet tefsir metodunu esas alanlar âyeti başka bir âyetle, ha-

³¹ İbn Rüşd el-Ĥafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/179.

³² İbn Rüşd el-Ĥafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/179.

³³ İbn Rüşd el-Ĥafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/180.

³⁴ İbn Rüşd el-Ĥafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/180.

³⁵ Beydâvî, *Tefsir*, 2/141.

³⁶ İbn Rüşd el-Ĥafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/182.

³⁷ Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, 1/472.

³⁸ İbn Rüşd el-Ĥafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 2/181.

³⁹ Beydâvî, *Tefsir*, 2/142.

disle yahut farklı rivâyetlerle açıklama yöntemini benimsemişlerdir. Dirâyet metodu esas alan müfessirler ise Arap şiirinden istişhadlarla, mantıksal ve dilsel-filolojik değerlendirmeler üzerinden akli çıkarımlarda bulunarak âyetleri açıklamışlardır. Çalışmamızda ele aldığımız Beyzâvî de eserinde çoğunlukla dirâyet metoduna bağlı kalarak yer yer rivâyetlerden de faydalanmıştır.

Tefsirinde Ehl-i Sünnetin görüşlerini savunmuş, Mu'tezile ve diğer mezheplerin görüşlerini delilleriyle reddetme çabası içinde olmuştur. Fıkîh âyetleri yorumlarken genellikle âyetin neden bu mezhebe delil olduğunu açıklamaya özen göstermiştir. Bazen de Ehl-i sünnet mezheplerinin her birisinin o âyetten çıkardığı hükmü, herhangi bir mezhebe meyletmeden zikretmiştir. Bu durum, onun katı bir mezhep taassubu içinde olmadığını göstermektedir. Bu bakımdan onun tutumu önem arz etmektedir. Mâide Sûresi'ndeki abdest ve yeminle ilgili ahkâm âyetlerine mezhebî yaklaşımların yoruma etkisini ele aldığımız bu çalışmamızda, Beyzâvî'nin perspektifinden hareketle çalışmamızda ulaştığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1- Beyzâvî, Şâfiî mezhebine müntesip olup aykırı görüşleri zikretmekten sakınmamış, görüşlerini delillendirmiştir.

2-Gereksiz tartışmalara girmeden, sonuç odaklı, gerektiğinde rivâyetlere başvurarak mezhebine muvafık tutum sergilemiştir.

3-Mezhep imamlarının görüşlerini, imamların manaya etki eden okuyuş farklılıklarına dikkat çekerek tercihini ortaya koymuştur.

4-Ashabın tatbikatını da göz önünde bulundurarak, oldukça hassas davranmaya gayret ettiği anlaşılmaktadır. Bir mesele hakkındaki ihtilaf, uygulamaya etki edecekse görüşlerini temellendirme konusunda titiz bir yaklaşım sergilemiş ve görüşünü pek çok delille kuvvetlendirme yoluna gitmiştir.

5-Beyzâvî'nin mezhebinin görüşünü savunurken kullandığı delillerin günümüze yansımaları ve etkilerini ortaya koymak önemli bir çalışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan çalışmamız yeni çalışmalara duyulan ihtiyacı göstermiştir.

Kaynakça | References

- Beydâvî, Nâşiru'ddîn. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Nâşiruddîn Abû Sa'îd 'Abdullâh b. 'Omer b. Muḥammed es-Şîrâzî El-Beydâvî - Muḥammed 'Abdur-Raḥmân el-El-Mar'aslı. Beyrut: Dâru İhya' et-Turâs el-'Arabî, 1418.
- Beyzâvî, Nasiruddin. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'l-türâsi'l-Arabiyyi, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirin*. 2 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2008.
- Birişik, Abdulhamit. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/281-290. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Kâdî Beydâvî ve Tefsiri". *Diyanet İlmi Dergi* 19/1 (1983).
- Cürcânî, es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rîfât*. Beyrut -Lübnân: Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, 1983.
- Dâvûdî, Muhammed b. Ali. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn. *el-Ḳâmûsü'l-muḥîṭ ve'l-ḳabesü'l-vasîṭ el-câmi' limâ zehebe min luḡati'l-'Arab şemâṭi'*. thk. Muhammed Naim el-Arkusi. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005.
- Hamevi, Şihâbuddin Yakut b. Abdullâh. *Mu'cemü'l-buldan*. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâleti Nâşirûn, 2013.
- İbn Rüşd el-Ḥafîd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Aḥmed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dar'ul-Hadîs, 2004.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvan Adnan Dâvûdî. Beyrut: Daru'l-Kalem, 1412.
- Nesefî, Ebû'l-Berekât. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. ed. Yusuf Ali Bedyevi. Beyrut, 1998.
- Pak, Zekeriya. *Allah-İnsan İletişimi*. 1. Baskı Cilt. Ankara: İlâhiyât, 2005.
- Suyutî, Celaledin. *Buḡyetu'l-vuât fî tabakati'l luḡeviyyin ve'n-nuhâr*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadi İbrahim. el-Mektebetu'l-Asriyye: Beyrut, ts.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Beyzâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/100-103. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yoldaş, Turhan. *Zemahşerî, Beydavî ve Nesefî Tefsirlerinde Fıkhî Âyetlere Yaklaşımların Mukayesesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, 2021.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.
- Zirikî, Hayreddin. *el-A'lâm: kâmus terâcim li eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-müsta'ribîn ve'l-müsteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâyîn, 2002.